

TORARULLERNE

BLEV GEMT I TRINITATIS KIRKES KRYPT

Den 3. oktober er det 75 år siden, at Københavns Synagoges hellige skrifter under dramatiske omstændigheder blev skjult for den tyske besættelsesmagt og dermed reddet fra destruktion. Dette fejres på dagen med en markering både i Synagogen og Trinitatis Kirke.

Den 29. august 1943 ophørte den danske regerings samarbejde med den tyske besættelsesmagt. Indtil da havde regeringen afvist at gennemføre den racelovgivning, som sendte millioner af jøder i udryddelseslejre fra de andre besatte europæiske lande. Men med samarbejdspolitikens ophør, var der ikke længere nogen sikkerhed for de danske jøder og de jødiske institutioner. Besættelsesmagten planlagde at pågribe landets mere end 7000 jøder ved en aktion natten mellem den 1. og 2. oktober. Det lykkedes dog langt de fleste danske jøder at flygte over Øresund til Sverige. Herefter vidste man, at nazi-

sterne formodentlig ville rette deres opmærksomhed mod Synagogen i Krystalgade. Syd på var allerede 200 synagoger blevet udsat for ødelæggelser eller brændt ned. Det gjaldt derfor om at redde de mest betydningsfulde genstande fra Synagogen, torarullerne.

Søndag den 3. oktober, mens de danske biskoppers hyrdebrev til befolkningen med skarp kritik af jødeaktionen blev læst op i de fleste af landets kirker, blev de ti kostbareste toraruller fjernet fra toraskabet i Synagogen i Krystalgade. Få dage efter var de ti ruller gemt af vejen mellem kisterne i Johan Christopher von

Körbitz' krypt under Trinitatis Kirke. Og her forblev de skjult for besættelsesmagten til efter krigens afslutning.

Spørgsmålet har imidlertid været: Hvem tog initiativ til evakueringen, og hvordan fandt den sted? Mange har igennem årene ment, at det var præsterne ved Trinitatis Kirke, som tog initiativ til og stod for evakueringen af torarullerne. Men siden 2005, hvor Erik Henriques Bing udgav "Torarullerne. Evakueringen af Københavns Synagoges toraruller i 1943", har det stået klart, at den egentlige initiativtager til evakueringen var Københavns socialborgmester Sigvard Munk.

Efter en opringning, hvor Sigvard Munk blev informeret om, at tyskerne havde forskellige aktiviteter i gang ved synagogen, og at der kunne være fare for torarullerne, kontaktede han en inspektør på Nørre Hospital, som lå mellem Ryesgade og Sortedams Dossering. Sigvard Munk bad inspektøren sende en ambulance med to pålidelige mænd - formodentlig med besked på at køre direkte til Synagogen. Hvem der lukkede ambulancefolkene ind, vides ikke. Fra Synagogen blev torarullerne i ambulance transporteret over til Socialdirektoratet i Bernstorffsgade 17. Her lå de nogle dage - men det var for farligt at have dem liggende i Socialdirektoratet gennem længere tid. Fra Bernstorffsgade blev torarullerne fragtet over til biskop Hans Fuglsang-Damgaard i Vor Frue Kirke. Da det dels var for risikabelt at have jødernes hellige skrifter liggende hos en mand, som offentligt havde sat sig op imod tilfangetagelsen af de danske jøder, og da der ikke var oplagte skjulesteder i Vor Frue Kirke, kontaktede biskoppen præsterne i Trinitatis Kirke. Det blev aftalt at skjule rullerne i rigsmarskal von Körbitz' grav (fra 1682).

Hvor tidligt i evakueringsprocessen præsterne i Trinitatis Kirke blev informeret og inddraget, og hvilken rolle de og menighedsrådet i øvrigt spillede, ud over at give husly til de af tyskerne eftertragede toraruller, ved vi ikke. Vi ved heller ikke, om der blev bestilt endnu en ambulance-transport for at flytte torarullerne fra bispeboligen i Nørregade til Trinitatis Kirke.

Men siden har der været særlige venskabelige bånd imellem Synagogen i Krystalgade og Trinitatis Kirke.

DE ANDRE TORARULLERS SKÆBNE

Det var de ti mest værdifulde toraruller, som blev skjult i krypten under Trinitatis Kirke. I alt var der måske mere end 100 toraruller i Synagogen placeret i forskellige skabe. En ung jøde, David Israel, kaldet Dodde, tog senere på efteråret initiativ til en evakuering af de øvrige toraruller – eller rettere alle rullerne, for han vidste ikke, at de ti fra toraskabet var blevet fjernet. David Israel, som var knyttet til den danske modstandsbevægelse, brød i november 1943 ind i Synagogen sammen med en også ganske ung kammerat, frihedskæmperen Svønn Erik Østerholm.

Tyske soldater havde tilsyneladende anvendt bygningen til midlertidig indkvartering, for gulvet flød med madrester og tyske soldaterblade, men der var ingen tegn på direkte hærværk.

Ved hjælp af en låsesmed fik de åbnet toraskabet, som viste sig at være tomt. En inspektør ved Synagogen mente at vide, at præsterne i Trinitatis Kirke kunne fortælle, hvor rullerne var gemt. Men da David Israel mødte op, vidste de intet om den sag.

Til gengæld fik de to unge også åbnet skabene i et baglokale med de mange resterende toraruller. David Israel havde skaffet en tilladelse fra Handelsministeriet, der gav en fiktiv maskinmester, der havde fået job i Sverige, lov til at flytte sit bohav over Øresund. Eksporttilladelsen blev afleveret til flyttefirmaet Sali-cath, der påtog sig at ordne det praktiske.

Den følgende dag kørte et par store flyttevogne ind foran Synagogen og afhentede en masse store flyt-

tekasser, der nu rummede torarullerne samt de ottearmede sølvlysestager og andre særligt værdifulde genstande fra Synagogen. Kasserne skulle herefter sendes med et godstog over Frihavnen til Malmø.

Det har været et risikabelt projekt, for gaderne i det indre København vrimlede med tyske soldater og Gestapo-folk. På Kultorvet, nogle hundrede meter væk, lå et af de danske nazisters hovedkvarterer. Og så var der det tyske toldvæsen, som kontrollerede alt gods, der blev sendt til Sverige!

Ifølge David Israel lykkedes det at slippe for toldernes kontrol ved nu at adressere forsendelsen til en tysk kontrollant i Narvik. Togforbindelsen til Narvik i det nordlige Norge gik gennem Sverige – og først ved ankomsten ville kasserne blive åbnet. Men i Malmø havde David Israel givet besked til venner i modstandsbevægelsen, som fik toget standset og befriet den værdifulde fragt. En del af torarullerne blev fordelt blandt midlertidige synagoger oprettet i lejre for danske flygtninge. Kort efter blev også Østerholm og Israel sejlet over Sundet i bunden af en sandpumper.

Efter krigen blev de "svenske" toraruller fragtet tilbage til Synagogen i Krystalgade.

MARKERING AF 75-ÅRS-DAGEN FOR EVAKUERINGS-EN AF TORARULLERNE

Onsdag den 3. oktober inviterer Københavns Synagoge og Trinitatis Kirke til en fælles markering af indsatsen i 1943 for at redde Synagogens toraruller.

Aftenen vil blandt andet indeholde følgende:

19.30 i Synagogen i Krystalgade: Overrabbiner Jair Melchior fortæller om toraens betydning i jødedommen og viser torarullerne i Synagogen frem.

Erik Henriques Bing fortæller om evakueringen af torarullerne i oktober 1943.

Ca. 20.30 i Trinitatis Kirke: Minikoncert med Trinitatis Kantori under ledelse af Søren Christian Vestergaard.

Sognepræst Erik Høegh-Andersen fortæller om Trinitatis Kirke og kirkens krypter.

Herefter er der mulighed for i små hold at bese krypten med trappegangen, hvor rullerne var gemt.

TORARULLER

Toraruller er pergamentruller, hvorpå teksten til de fem Mosebøger er skrevet med en gåsefjer. Det kunne tage et menneske et helt år at skrive en rulle igennem. Torarullerne opbevares i et særligt skab, toraskabet, og er i reglen iført en kappe, der er udsmykket på forskellig vis. De to stave, som pergamentet er fæstnet til, forsynes ofte med sølvklokker eller en sølvkrone. I synagogen læses hver sabbat et afsnit, således at hele Toraen er læst i løbet af et år.

Det åbne toraskab i Københavns Synagoge. Inskriptionen over torarullerne:

"Hør, Israel! Herren er vor Gud, Herren er én. Lovet være Hans riges herlige navn i al evighed, Herren er Gud."

אין גאון לא תעביר
לא תעביר לא תעביר
לא תעביר לא תעביר
לא תעביר לא תעביר
לא תעביר לא תעביר

שנית יי לגדי תמיד

שמע ישראל ה'
אלהינו ה' אחד
ברוך שם כבוד
מלכותו לעולם ועד
י' הוא האלהים

